

Міжнародне право

УДК 341.985.2:347.91/95

Дар'я Мінченко *

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ ТА АРБІТРАЖІВ

У статті розкрито зміст права особи на визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів в Україні, визначено перелік передумов виникнення та умов реалізації права особи на звернення до суду з клопотанням про визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів. Також досліджено передумови виникнення права особи на задоволення судом вимоги про визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів.

Ключові слова: судове рішення, іноземний суд, арбітраж, виконання рішення, визнання рішення.

Минченко Д. А. Предпосылки возникновения и условия реализации права на признание и исполнение решений иностранных судов и арбитражей.

В статье раскрыто содержание права лица на признание и исполнение решений иностранных судов и арбитражей в Украине, определен перечень предпосылок возникновения и условий реализации права лица на обращение в суд с ходатайством о признании и исполнении решений иностранных судов и арбитражей. Также исследованы предпосылки возникновения права лица на удовлетворение судом требования о признании и исполнении решений иностранных судов и арбитражей.

Ключевые слова: судебное решение, иностранный суд, арбитраж, исполнение решения, признание решения.

Minchenko D. Prerequisites of accrual and conditions of exercise of the right to recognition and enforcement of judgments of foreign courts and arbitrations.

The article concerns the content of the right of a person to recognition and enforcement of the foreign court judgments and arbitral awards. There is a list of prerequisites of accrual and conditions of exercise of the person's right to address the court with an application recognition and enforcement of foreign court judgment and arbitral awards, which have been analysed. In addition, the prerequisites of accrual of the person's right to satisfaction of the claim on recognition and enforcement of foreign court judgment and arbitral awards have been researched.

Keywords: court judgment, foreign court, arbitration, enforcement of judgment, recognition of judgment.

Постановка проблеми. Необхідність визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу на території певної держави виникає у зв'язку з потребою у захисті конкретного права особи, підтвердженого відповідним рішенням. Здійснення захисту цього права на території України відбувається шляхом звернення до українського суду у певному процесуальному порядку, визначеному ЦПК України. Тобто визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу є процесуальним засобом захисту права особи, підтвердженого рішенням суду однієї держави, на території іншої держави. У зв'язку з цим право на визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу на території України необхідно розглядати в контексті права на судовий захист в порядку цивільного судочинства України. Отже суб'єктивне право конкретної особи на визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу на території України включає в себе право на звернення до суду з вимогою про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу та право на задоволення судом вимоги про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу. Саме в цьому процесуальному аспекті проблематика визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу в Україні досліджена недостатньою мірою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Різною мірою проблематика реалізації права особи на судовий захист

висвітлювалася в працях таких вчених як М. Г. Авдюков, М. Б. Зейдер, В. В. Комаров, Д. Д. Луспеник, О. В. Малько, Р. М. Мінченко, З. В. Ромовська, Р. О. Стефанчук, В. І. Тertiшніков, С. Я. Фурса, Ю. С. Червоний, Н. О. Чечина, Д. М. Чечот, Г. Ф. Шершеневич, М. Й. Штефан, В. Н. Щеглов, К. С. Юдельсон та ін. Питанням визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні було присвячено праці таких вчених як В. А. Бігун, М. М. Богуславський, О. І. Євтушенко, Р. В. Зайцев, В. В. Комаров, М. О. Лев, Н. І. Маришева, Ю. Д. Притика, А. О. Філіп'єв, Т. Я. Фортуна, С. Я. Фурса, Г. А. Цірат, Ю. В. Черняк, М. Й. Штефан та ін.

Метою даної наукової статті є визначення змісту, передумов виникнення та умов реалізації права особи на визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як вірно відзначається в юридичній літературі, звернення до суду відповідного суб'єкта, якому законом надане таке право, є однобічним процесуальним за змістом волевиявленням, метою якого є відкриття провадження у справі і виникнення процесуальної діяльності, яка буде спрямована на розгляд та вирішення цивільної справи [1, с. 537].

Наділення конкретної особи правом на звернення до українського суду з вимогою про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу пов'язане з наявністю низки передумов виникнення такого права. Передумови права на звернення до суду з вимогою про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу є необхідними для виникнення будь-якого права на звернення до суду в порядку цивільного судочинства незалежно від характеру спору та виду цивільної справи. Тому вони мають значення і для виникнення суб'єктивного права особи на звернення до суду з вимогою про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу, однак з урахуванням специфіки даної категорії справ. Передумови права на звернення до суду з вимогою про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу поділяються на позитивні та негативні. Для виникнення права на звернення до суду з вимогою про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу повинні бути наявні всі позитивні передумови та відсутні негативні. Отже передумовами права на звернення до суду з вимогою про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу є:

1. Наявність цивільної процесуальної правоздатності у особи, яка звернулася до суду (позитивна передумова).

Відповідно до ст. 74 Закону України «Про міжнародне приватне право» процесуальна правоздатність і дієздатність іноземних осіб в Україні визначаються відповідно до права України. На вимогу суду, який розглядає справу, іноземна юридична особа має представити оформлений з урахуванням статті 13 цього Закону документ, що є доказом правосуб'єктності юридичної особи (сертифікат реєстрації, витяг з торгового реєстру тощо).

2. Віднесення справи до юрисдикції суду в порядку цивільного судочинства (позитивна передумова).

Питання визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні врегульовані положеннями Розділу VIII ЦПК України та відносяться до компетенції загальних судів у порядку цивільного судочинства. Відповідно до ст. 390 ЦПК України рішення іноземного суду (суду іноземної держави; інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ; іноземних чи міжнародних арбітражів) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності. Відповідно до ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили.

Як зазначає Т. Фортуна, якщо іноземна держава не є учасницею міжнародного договору або конвенції, за якими Україна бере на себе зобов'язання щодо визнання і виконання

іноземних судових рішень, відповідні клопотання про визнання і виконання на території України не розглядають, а у разі їхнього надходження суд постановляє ухвалу про відмову у їх прийнятті на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 Цивільного процесуального кодексу України. У випадку, коли провадження у справі все ж було відкрито, його закривають на підставі п. 1 ч. 1 ст. 205 Цивільного процесуального кодексу України. Виняток з такого правила становитимуть лише випадки, коли за принципом взаємності є домовленість *ad hoc* (з латинської – особливо для цього, лише для цього випадку) з іноземною державою, рішення суду якої необхідно виконувати в Україні [2, с. 167–168].

3. Відсутність такої, що набрала законної сили, ухвали суду про визнання та виконання (чи відмову у визнанні та виконанні з підстав, передбачених п.п. 2–7 ч. 2 ст. 396 ЦПК України) того самого рішення іноземного суду (негативна передумова).

4. Відсутність у провадженні цього чи іншого суду справи за клопотанням про визнання та виконання того самого рішення іноземного суду.

Втім, сама лише наявність передумов виникнення права на звернення до суду з вимогою про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу не гарантує відкриття судом відповідного провадження. Положення ЦПК України вимагають від заінтересованої особи дотримання певних умов реалізації права на звернення до суду з вимогою про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу. Такими умовами є:

1. Дотримання вимог процесуального закону про форму та зміст клопотання про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу та наявність всіх правильно оформлених документів, що додаються до клопотання.

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається у письмовій формі і повинно містити:

1) ім'я (найменування) особи, що подає клопотання, зазначення її місця проживання (перебування) або місцезнаходження;

2) ім'я (найменування) боржника, зазначення його місця проживання (перебування), його місцезнаходження чи місцезнаходження його майна в Україні;

3) мотиви подання клопотання.

До клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду додаються документи, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не визначено перелік документів, що мають додаватися до клопотання, або за відсутності такого договору, до клопотання додаються такі документи:

1) засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про примусове виконання якого подається клопотання;

2) офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили (якщо це не зазначено в самому рішенні);

3) документ, який засвідчує, що сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду і яка не брала участі в судовому процесі, була належним чином повідомлена про час і місце розгляду справи;

4) документ, що визначає, в якій частині чи з якого часу рішення іноземного суду підлягає виконанню (якщо воно вже виконувалося раніше);

5) документ, що посвідчує повноваження представника (якщо клопотання подається представником);

6) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами України.

До клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, додаються такі документи:

1) засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про визнання якого порушується клопотання;

2) офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили, якщо це не зазначено в самому рішенні;

3) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Для розгляду клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду по суті, за загальним правилом, забороняється вимагати інші документи та відомості [3, с. 235]. Втім, таке право суду може бути передбачене прямою вказівкою законодавства України чи міжнародно-правовим договором, на підставі якого відбувається розгляд питання про визнання та виконання рішення іноземного суду.

2. Наявність необхідного обсягу цивільної процесуальної дієздатності в особи, яка звернулася до суду.

3. Віднесення даної справи до підсудності конкретного суду.

Відповідно до ст. 392 ЦПК України питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцем проживання (перебування) або місцезнаходження боржника. Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України або його місце проживання (перебування) або місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцезнаходженням в Україні майна боржника.

Не зовсім правильно вбачається позиція законодавця вирішувати питання про підсудність справ за клопотаннями про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, за правилами підсудності клопотань про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду (ст. 400 ЦПК України). Як вбачається з положень ст. 401 ЦПК України, у справах за клопотаннями про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, бере участь не боржник, а заінтересована особа. Втім у деяких категоріях справ заінтересована особа може бути відсутня, або в неї може бути відсутнє місце проживання (місцезнаходження) та будь-яке майно на території України, у зв'язку з чим виникнуть складнощі із визначенням підсудності справи. Більш правильним вбачається у справах за клопотаннями про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, визначати підсудність альтернативно (тобто на вибір особи, яка звертається з клопотанням): за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням в Україні особи, яка звертається з клопотанням, чи її майна, або за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням в Україні заінтересованої особи чи її майна.

4. Наявність необхідного обсягу повноважень у представника у випадку подання клопотання представником.

Положення ст. 393 ЦПК України дозволяють подавати до суду клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду безпосередньо стягувачем (його представником) або, відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, іншою особою (її представником).

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду через органи державної влади України, суд приймає до розгляду клопотання, що надійшло через орган державної влади України.

Наявність у конкретної особи передумов виникнення права на звернення до суду з вимогою про визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів, а також дотримання усіх умов його реалізації мають наслідком відкриття судом провадження за клопотанням про визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів, однак це не гарантує задоволення даного клопотання. Суд задовольняє клопотання заявника про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу лише у разі наявності всіх позитивних передумов та за відсутності всіх негативних передумов виникнення права на задоволення судом вимоги про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу. Перелік позитивних та негативних передумов виникнення права на задоволення судом вимоги про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу можна встановити, проаналізувавши зміст ч. 2 ст. 396 ЦПК України. Такими передумовами є:

1. Набрання рішенням іноземного суду законної сили за законодавством держави, на території якої воно постановлено. Для арбітражних рішень – рішення стало обов'язковим для сторін (позитивна передумова).

2. Належне повідомлення про розгляд справи стороною, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду (позитивна передумова).

3. Відсутність положення закону України про виключну компетенцію органу України стосовно справи, у якій подано клопотання про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу (негативна передумова).

4. Відсутність рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді (негативна передумова).

5. Дотримання встановленого міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та законодавством України строку пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання в Україні (позитивна передумова).

6. Належність предмета спору за законами України судовому розгляду (позитивна передумова).

7. Відсутність загрози інтересам України у разі виконання рішення (негативна передумова).

Стосовно клопотань про визнання та виконання на території України рішень іноземних арбітражів, виходячи зі змісту Нью-Йоркської Конвенції про визнання та звернення до виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 року та Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», можна додатково сформулювати передумови виникнення права на задоволення таких клопотань:

1. Дійсність арбітражної угоди, на підставі якої відбувся арбітражний розгляд та було ухвалене рішення, стосовно якого заявлене клопотання про його визнання та виконання на території України (позитивна передумова).

2. Відсутність спірних питань, розглянутих арбітражем, та визначених арбітражним рішенням, що виходять за межі арбітражної угоди (негативна передумова).

3. Відповідність складу арбітражного суду умовам арбітражної угоди (позитивна передумова).

4. Об'єкт спору може бути предметом арбітражного (третейського) розгляду за законодавством України (позитивна передумова).

5. Арбітражне рішення не повинно бути скасовано, або його виконання зупинене судом держави, в якій або згідно із законом якої воно було прийнято (негативна передумова).

6. Відповідність арбітражного рішення публічному порядку України (позитивна передумова).

Розглядаючи іноземне арбітражне рішення з точки зору відповідності його доктрині публічного порядку своєї держави, суд не повинен намагатися аналізувати це рішення в цілому і перевіряти правильність правової аргументації арбітрів [4, с. 268].

У разі задоволення клопотання суд постановляє ухвалу про визнання в Україні рішення іноземного суду (якщо воно не підлягає примусовому виконанню) або про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду. Водночас, як вірно зауважується в науковій літературі, визнання іноземного судового рішення є необхідною передумовою його примусового виконання [5, с. 823].

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Таким чином, визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу є процесуальним засобом захисту права особи, підтвердженого рішенням суду однієї держави, на території іншої держави. Суб'єктивне право конкретної особи на визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу на території України включає в себе право на звернення до суду з вимогою про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу та право на задоволення судом вимоги про визнання та виконання рішення іноземного суду чи арбітражу.

Пропонується внести зміни до ч. 1 ст. 400 ЦПК України та закріпити альтернативну підсудність (тобто на вибір особи, яка звертається з клопотанням) за клопотаннями про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню: за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням в Україні особи, яка звертається з клопотанням, чи її майна, або за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням в Україні заінтересованої особи чи її майна.

Список використаних джерел:

1. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

2. Фортуна Т. Підстави відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів в Україні / Т. Фортуна // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 31. – С. 167–179.

3. Бігун В. А. Питання міжнародного цивільного процесу / В. А. Бігун // Теорія та практика судової діяльності: Науково-практичний посібник. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.

4. Фурса С. Я. Цивільний процес України: проблеми і перспективи : Науково-практичний посібник / С. Я. Фурса, С. В. Щербак, О. І. Євтушенко. – К. : Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2006. – 448 с.

5. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: монографія / В. В. Комаров, В. І. Тertiшніков, В. В. Баранкова та ін.; За заг. ред. В. В. Комарова. – Х. : Харків юридичний, 2008. – 928 с.

** Мінченко Дар'я Анатоліївна – магістр міжнародного бізнес-права Лондонського університету Королеви Марії, юрист Юридичної фірми «Юрлайн».*